
Ze života ČPdS

Konference České pedagogické společnosti

Vážení přátelé,

sdělujeme Vám, že v letošním roce proběhne opět konference, k níž bude tentokrát připojen sjezd České pedagogické společnosti.

Konference, která je stanovena na první den jednání, se chce znovu zabývat sociálními problémy, k nimž bude tentokrát přiřazena i problematika seniorů vzhledem k tomu, že byl rok 1998 vyhlášen jejich rokem. Předběžný pracovní název konference byl navržen takto:

Sociálně-edukativní problémy mládeže a dospělých v reflexi pedagogické teorie a praxe

Předpokládáme, že jednání bude probíhat v sekcích, abychom umožnili pokud možno všem se k této problematice vyjádřit. Vaši aktivitu v jakémkoliv směru (při přípravě, vlastním průběhu atd.) již předem vítáme a děkujeme za ni.

Hlavní výbor stanovil již datum na tyto dvě akce, a to

10. a 11. září 1998.

Byli bychom rádi, kdyby si členové tyto dva dny předběžně rezervovali, abychom se mohli sejít v co největším počtu a poradit se, jak dál pokračovat v naší práci.

Své podněty můžete již nyní zasílat na adresu: Česká pedagogická společnost, Ústav pedagogických věd FF MU, Arne Nováka 1, 660 88 Brno.

Hlavní výbor ČPdS

Zemřel doc. PhDr. Josef Jedlička

Ve věku nedožitých 92 let zemřel 26. 12. 1997 bývalý zástupce ředitele Pedagogického institutu a později proděkan Pedagogické fakulty v Ostravě. Starší generace učitelů jej zná jako odborníka na pedagogiku 1. stupně základní školy. Po odchodu prof. PaedDr. Vlastimila Uhra vedl určitou dobu současně katedru pedagogiky a psychologie. Zasloužil se o založení Pěveckého sboru Pedagogické fakulty, dnes Ostravské univerzity, a po celou dobu svého působení jej podporoval a ochraňoval. Byl odborníkem na pedagogiku a didaktiku elementárního stupně. Napsal řadu skript a odborných statí, které v mnohém neztrácejí na aktuálnosti. Populární byly například Úvod do studia pedagogiky národní školy (1969), Otázky výchovy a vzdělání na 1. stupni základní školy (1971), Statistické metody v pedagogice (In: Uher, V., Jedlička, J.: Základy pedagogiky, 1970), Kapitoly z didaktiky 1. st. ZŠ (1971), Úvod do metodiky elementárního čtení a psaní (1972). Propracoval projekt vyrovnávacích tříd a experimentálně jej ověřil na celostátním vzorku. Jeho publikační činnost byla značná, ale nejvíce se věnoval studentům, z nichž mnozí jej navštěvovali a radili se s ním dlouho po absolvování fakulty. Od roku 1945 žil trvale v Jablunkově, aby byl blíže rodině, která po roce 1940, kdy musel odejít na Slovensko, žila na Slovensku. Prožil mnohé trpké doby, ale nikdy se jim nepodal. Byl nesmírně houževnatý v celém svém životě a byl oddán svému sebezdokonalování po celý život v duchu zásad J. Á. Komenského. Byl velmi hrdý na své dva syny, kteří se stali vysokoškolsky vzdělanými odborníky. Jejich rodiny, čtyři vnoučata a sedm pravnoučat, byly jeho radostí. Vážil si rovněž domácnosti, kterou sdílel s obětavou paní učitelkou Fišerovou, která mu zajistila svou péčí spokojené stáří s jeho plnou duševní aktivitou do posledních dnů života.

Rozloučení s doc. Jedličkou bylo 2. ledna 1998 v síni smutku v Jablunkově. Mnoho lidí bude na něho s úctou vzpomínat.

Vladimír Krejčí

K životnímu jubileu prof. PhDr. A. Dostála

Prof. PhDr. Antonín Dostál se dožívá významného životního jubilea — devadesátí let.

Narodil se 31. března 1908 v Řimicích (okres Olomouc). Po studiu na gymnáziu v Uherském Hradišti a Litovli (1919–1927) maturoval na reálném

gymnáziu v Litovli. V r. 1927 začal studovat na Právnické fakultě University Karlovy v Praze, v letech 1929–1931 pokračoval ve studiu na Fakultě písemnictví a Filosofické fakultě v Nancy a na Sorboně ve Francii, kde se zároveň živil prací zemědělského dělníka a myče nádobí. Od r. 1931 do 1934 dokončuje studia na Filozofické fakultě UK v Praze obor filozofie — francouzský jazyk. V letech 1935–1941 působil na Reálném gymnáziu v Místku. Během války za prvního stanného práva byl v r. 1941 uvězněn v Kounicových kolejích v Brně. V období 1942–1954 (s výjimkou totálního nasazení v Hněvnicích a v Ruzyni v r. 1944) učil jako profesor na gymnáziích v Praze.

Po získání doktorátu filozofie působil (od r. 1950) na Pedagogické fakultě v Praze. Po jejím zrušení (1959) přechází do Ústavu pro dálkové studium učitelů (při KU). V r. 1963 byl jmenován profesorem pro obor pedagogika. V r. 1964 se stává na obnovené Pedagogické fakultě UK vedoucím katedry pedagogiky (1964–1967). V r. 1973 odchází do důchodu. Neznamená to však, že přestává být v oboru aktivně činný. Jako důchodce příležitostně pracoval v Ústředním ústavu pedagogických pracovníků.

Prof. A. Dostál patří ke generaci vysokoškolských pedagogů, kteří vstupovali do oblasti teorie s cenným zázemím bohatých praktických zkušeností, získaných v předcházející učitelské i životní praxi. Celé jeho životní dílo vždy představovalo úsilí o zdokonalování práce školy i zkvalitňování učitelského vzdělávání.

Není úkolem stručného jubilejního medailonku podrobně rozebírat celoživotní dílo v jeho plné složitosti. Lze však říci, že přes dobovou podmíněnost práce prof. Dostála znamenají přínos:

- v oblasti ustanovování oborových didaktik jako vědeckých pedagogických disciplín,
- v řešení otázek obsahu vzdělání, především didaktické transformace učiva a jeho didaktické analýzy učitelem. Dále pak v oblasti pronikání do procesu jeho aktivního osvojování žáky,
- v řešení otázek funkce učebnice i praktické tvorby učebnic,
- v oblasti přípravy učitelů, s nimiž měl neustále bohaté odborné kontakty,
- v oblasti pedagogického výzkumu, především využití kvalitativně orientovaných technik a detailních (magnetofonových) záznamů reálného průběhu školního vyučování. Ty, doprovázeny pozorovacími archy přítomných pozorovatelů, poskytovaly cenné podklady pro analýzy, vedoucí k odhalování obecných struktur a vztahů a pro jejich interpretace, autorovi, který sám experimentálně (přirozený experiment) tyto hodiny v průběhu celého školního roku vyučoval.

Trvalou aktuálnost tohoto přínosu si uvědomíme, připomeneme-li si soudobý obnovený zájem o didaktiku a oborové didaktiky, jak ukazuje např.

vývoj v skandinávských zemích i jinde, nepřehlédneme-li akcent na jednotu obsahových stránek a procesu učení v soudobé kognitivní psychologii, sledujeme-li formulaci nových vztahů mezi kvantitativními a kvalitativními výzkumnými procedurami.

Pro mnohé bude překvapující odhalení, že prof. A. Dostál byl i literárně činný. V rozhlase (1946–1948) byla vysílána jeho literární pásma o životě a díle J. J. Rousseaua, Voltaira, Rabelaise, Molièra. Vydal román *Člověk žije* (1949).

Syntézu této bohaté celoživotní cesty podává jeho poslední práce „Cesta k učitelství — cestou k člověku“, kterou vydala Pedagogická fakulta UK v Praze v r. 1997. V ní se spojují vědecké teoreticko-analytické a umělecké esteticko-emocionální dimenze autorovy tvorby.

Je pozoruhodné, že v devadesátinách, kdy gratulanti obvykle připojují svá blahopřání k „výboru z díla“, A. Dostál ve své původní studii promlouvá nově a sám. Činí tak obsažněji a zásadněji, než to může naznačit náš předcházející faktografický výčet. Podává mnohem subtilnější vnitřní pohled na svůj život a práci, které vztahuje ke konkrétním situacím i k širšímu reálnému sociálnímu kontextu. Tím odhaluje rozměry, které nelze dobře postihnout pouze rozbořením výsledků vědecké práce.

A. Dostál se zamýšlí nad vlastní dlouhou životní cestou. Ovšem to, co nám sděluje, není pouhým popisem životních osudů v rozmezí, které pokrývá velkou část dvacátého století. Jeho výpověď umožňuje čtenáři číst zároveň v několika rovinách.

Především v obrazech konkrétního života jednoho člověka otevírá vhled do převratných dobových změn tohoto století, od prožívání světa dítětem v malé vesničce s patriarchálními prvky počátku století až do dnešní dynamické podoby postindustriální a tzv. postmoderní doby konce tisíciletí.

Prostřednictvím emocionálně nasycených obrazů své autobiografie, s jemnou senzibilitou pro prožitý detail, zachycuje situace každodenního života dítěte. Líčí jeho prožitky, sleduje reálné příběhy konkrétního studenta v konkrétním čase. Zároveň při tom vede čtenáře k chápání obecných rozměrů člověka. Otevírá otázky osobního smyslu a hledání vztahu k životní praxi. Ukazuje, že lidské cítění a jednání se vždy vztahuje na určitou situaci, na konkrétní kontext situací. Potvrzuje, že v složitosti historicko-vývojových změn se individuální biografie neredukuje na jedinou dimenzi. Člověk není jednodimenzionální. A z mnoha dimenzí citlivě rozkrývá právě to, co chápe jako podstatné v celistvém komplexu životního úsilí a trvalého snažení.

Autobiografické vzpomínky prof. Dostála obsahují i rovinu „kantorské konfese“, jak sám říká. Jsou nejen vysvětlením, proč si zvolil učitelství jako své profesionální povolání. Podává existenciální vhled do smyslu učitelství,

jak jej sám prožíval. Sám to vyjadřuje slovy: „Ukázalo se, že právě literatura a také ochotnické divadlo i hudba (byl jsem členem vesnické kapely) mě učily hlouběji rozumět smyslu učitelství. Také jsem sám na sobě začal pociťovat, proč se mluví o tzv. ‚tragickém rysu‘ tohoto povolání. Tkví vlastně v neukončenosti, nehotovosti ‚díla‘, toho, co učitelé usilují vkládat do rozvíjející se bytosti svých žáků, co se teprve přetváří, až opustí učitele a školu, v jejich dospělosti, v trvalé rysy jejich osobnosti. Pozorujeme-li však kolem sebe život lidí, jejich každodenní projevy, pak nás učitele přece jen uklidňuje pocit, že na všech těchto lidech utkvívají nějaké stopy našeho působení, našeho hlasu, gesta, pohledu či úsměvu, který je podnítil jako žáky k zamyšlení a přemýšlení, k citovému prožívání nějaké své činnosti, svých nadějí či snů, svého jednání a chování k druhým. Takto se vlastně my učitelé setkáváme nakonec s výsledky toho, co jsme zasévali do nitra svých žáků a co se poté zpřítomnilo až v jejich budoucí dospělosti.“

Svým přístupem ke skutečnosti vybízí autobiografie prof. Dostála vědecké a odborné pracovníky v oblasti pedagogických věd uvažovat i o rovině metodologické. Citlivá emocionálně nasycená líčení se spojují s rozvinutou reflexivitou vědeckého pracovníka. Výklad jeho vzpomínek nese rysy kvalitativní metody, která odhaluje vnitřní perspektivu subjektu v jeho každodenní životní praxi. Prostřednictvím konkrétních životních situací a příběhů přináší reflexi etických implikací. Komunikace s lidmi a její interpretace otevírá rovinu sociální skutečnosti a její smysl. Tak se utváří prostor pro poznávání a sdělování problémů, blízkých reálnému životu, objevují se produktivní podněty jejich interpretace.

Sledovali jsme obrazy ze životního běhu, od prostého vesnického chlapce, který poznal, co je těžká zemědělská práce vlastní i blízkých, studenta, jenž platil svá studia jako zemědělský dělník a jako myč nádobí v jakémsi pařížském hotýlku, budoucího učitele, docenta a profesora vysoké školy, který začal svou učitelskou dráhu po studiích rokem nezaměstnanosti. Zároveň se tímto životem prosazuje veliké úsilí neustále směřovat kupředu po cestě, která akcentuje dimenze člověka. Úsilí vytrvalé, nenápadné a neokázalé, které však vede k vyšší úrovni života.

Blahopřeji prof. Dostálovi jménem svým i všech těch, kteří měli možnost se s ním po řadu desetiletí setkávat jako spolupracovníci na poli pedagogiky a na poli učitelského vzdělávání, i jako přátelé, ale také jménem jeho mnoha žáků. Přejeme mu zdraví a životní pohodu. Pohodu, která stále bude obsahovat i ono neutuchající snažení cesty vpřed, ať už ve studiích či v diskusích na setkáních pedagogů Pedagogické společnosti, jichž se stále aktivně účastní. Pohodu, která mu umožní přispívat svým vědáním i celoživotní zkušeností

k obohacování pohledů na problémy výchovy a přípravy učitele, jak se jeví, mimo jiné i v napětí člověka a vědotechniky, na konci našeho tisíciletí.

Jarmila Skalková

Doc. PaedDr. Chrudoš Vorlíček, CSc., se dožil sedmdesáti let

Dětství prožil ve třicátých letech demokratického Československa v Praze, kde se narodil 30. prosince 1927. V Praze-Smíchově studoval Reálné gymnázium za války a okupace. Po válce maturoval v roce 1947. Poté studoval na Pedagogické fakultě UK, která byla novou fakultou od roku 1946. Studoval učitelství i vědeckou pedagogiku. Ve školním roce 1950/51 učil češtinu a ruštinu v Praze-Hlubočepích, ale již 1. 9. 1951 byl přijat jako asistent na Katedru pedagogiky PdF UK. Svou kariéru vysokoškolského učitele zahájil v přelomové době diskontinuity demokratického systému, ale k demokratismu inklinoval, o čemž svědčí jeho dizertační práce: K. D. Ušinskij — reformátor ruské školy. Na základě obhajoby a rigorózních zkoušek v r. 1952 získal doktorát pedagogických věd. V letech 1953–56 absolvoval interní aspiranturu na Vysoké škole pedagogické pod vedením akademika O. Chlupa a získal tehdejší vědeckou hodnost kandidáta pedagogických věd (1958). V roce 1967 se habilitoval prací O specifčnosti dětské organizace v systému výchovy a v roce 1969 byl jmenován docentem v oboru pedagogika. Prožil období neustálým reforem vysokoškolského vzdělávání, zvláště vysokoškolského vzdělání učitelů základních a středních škol. Působil na všech typech vysokoškolského vzdělávání učitelstva, včetně Pedagogického institutu v Praze v letech 1959–64. Na obnovené Pedagogické fakultě UK pak působil nepřetržitě až do důchodu v roce 1993.

Vyučoval všem pedagogickým disciplínám obsaženým v učebních plánech učitelského i odborného studia pedagogiky. Jeho publikační i redaktorská činnost byla obsáhlá, čítá 115 bibliografických položek z let 1952–1996.

V padesátých a šedesátých letech se docent Vorlíček soustřeďoval na problematiku dětského hnutí a jeho organizace. Nejznámější je jeho práce Kapitoly z teorie dětské organizace (SPN, Praha 1967).

Dalším jeho zájmem byla teorie a vývoj učitelského vzdělávání. V r. 1971 při příležitosti 25. výročí zřízení Pedagogické fakulty UK zpracoval s J. Suchým jako výkonný redaktor sborník s názvem Pedagogická fakulta UK 1946–1971. K vývoji učitelského vzdělávání publikoval řadu studií, např. Pedagogická příprava učitelů (1985), z nichž poslední je z roku 1996 a má

název Z historie Pedagogické fakulty UK v Praze. Tato studie vznikla u příležitosti 50. výročí založení fakulty.

V sedmdesátých a osmdesátých letech se jubilant zaměřil na zpracovávání učebních textů pro studenty. Známé jsou Úvod do pedagogiky (1970), Pedagogika (1982, 1983), Úvod do teorie výchovy (1984) a v roce 1994 nově zpracovaný Úvod do pedagogiky.

Velkou pozornost věnoval vztahu obecné didaktiky a speciálních oborových didaktik. Inicioval na toto téma celostátní konferenci Speciální didaktiky jako vědní obory, která se konala ve dnech 13.–15. října 1981 v Praze. Následovala řada dalších konferencí, např. také na Pedagogické fakultě v Ostravě. Tato problematika je jednou z klíčových při koncipování i realizaci kvalitní učitelké přípravy na všech učitelkých fakultách a vysokých školách univerzitního i technického charakteru nejen u nás, ale i v zahraničí.

Jubilant pracoval vždy svědomitě a jeho stopy najdeme také v Pedagogické společnosti od jejího založení v r. 1964. V roce 1970 zpracoval jako odpovědný redaktor spolu s M. Števcovou ze Slovenska Soupis všech pracovišť a jejich personálního obsazení v oboru pedagogických věd v celém Československu před normalizací v roce 1970 (Rozhledy č. 11). Dnes je to cenný historický dokument k dějinám pedagogiky.

Docent Vorlíček spolupracoval s mnoha pracovišti i jednotlivci. Publikoval v řadě odborných časopisů a v učitelském tisku. Bylo by jistě potřebné uveřejnit ve formě přístupné i mladé generaci pedagogů a učitelů jeho osobní bibliografii. Pro historiky pedagogiky je to však potřeba nutná.

Přejeme jubilantu zdraví a neutuchající aktivitu, kterou stále projevuje ve prospěch české pedagogiky.

Vladimír Krejčí

Šedesát pět let doc. PhDr. Františka Horáka, CSc.

Jubilant pochází z Nepoměřic v okrese Kutná Hora, kde se narodil 8. ledna 1933 v rolnické rodině. Svě dětství prožil šťastně na rodné hroudě uprostřed přírody, ne tak již válku a poválečnou dobu, kdy si uvědomil složitosti života a své existence. Studoval na Reálném gymnáziu v Kutné Hoře a tam v roce 1952 maturoval. Jeho orientace na vysokoškolské vzdělání byla zmařena podmínkami začínající kolektivizace jeho rodné vsi. Zapsal se sice na inženýrské studium na ČVUT v Praze, ale získat ubytování v Praze nebylo možné. Přihlásil se proto na výzvu ministerstva školství k učitelské

službě v pohraničí. Nastoupil na národní škole v Jablonném v Podještědí. Jeho učitelské působení bylo přerušeno základní vojenskou službou v letech 1953–55. Po návratu se kvalifikoval pro učitelství na 1. stupni ZŠ a zároveň zahájil studium při zaměstnání na Vyšší pedagogické škole v Praze pro učitelství 2. stupně (roč. 6–9) ZŠ v aprobaci matematika — fyzika. Studium ukončil státní závěrečnou zkouškou v roce 1959 již jako zakladatel rodiny. V roce 1958 a 1961 se rodina rozrostla o dvě děti. Přibylo starostí, zvláště když manželka těžce onemocněla. Jeho další studium na matematicko-fyzikální fakultě UK v Praze tyto starosti a komplikace znemožnily. Rodina se přestěhovala do Zákup u České Lípy, kde měla lepší prostorové podmínky. Hluboké poznání požadavků na učitelskou profesi jej přivádí ke studiu pedagogiky a psychologie jako učitelské aprobace pro střední pedagogické školy na FF UK v Praze. V zaměstnání byly jeho schopnosti tak výrazné, že byl ustanoven vedoucím kabinetu psychologie na KPÚ v Ústí n. Labem, kde založil pedagogicko-psychologickou poradnu. V roce 1969 úspěšně ukončil studium a od 1. 8. 1969 byl přijat jako odborný asistent na Pedagogickou fakultu UP v Olomouci. V roce 1970 obhájil rigorózní práci „Problémové vyučování na ZŠ“ a složil rigorózní zkoušky k získání titulu PhDr. z oboru pedagogických věd. V letech 1978–1981 se podrobil aspirantskému studiu u prof. D. Tollingerové a předložil kandidátskou dizertaci „Učebnice jako prostředek rozvíjícího vyučování“, kterou obhájil na FF UK v Bratislavě v roce 1982.

Vypětí duševních i fyzických sil přispělo k onemocnění a k vážným zdravotním komplikacím stejně jako rodinné starosti. Pozitivně nepřispěla ani komplikace v habilitačním řízení, způsobená politickými překážkami, které skončily teprve po listopadu 1989. V dubnu 1990 byl jmenován docentem, a to již jako v konkursu přijatý vedoucí katedry pedagogiky s celoškolskou působností na Pedagogické fakultě UP v Olomouci. Přispěl svou osobností k vytvoření dělného týmu, který konsolidoval učitelskou i odbornou pedagogickou kvalifikovanost pro transformační proces našeho školství po roce 1989. Na úkoly byl dobře připraven svou prací a předchozími zkušenostmi. Jeho zdraví mu však nedovolilo pokračovat v náročné funkci. Byl nucen odejít, fyzicky handicapován, do důchodu. Nikdy však nepodlehł beznaději, nepřestal pracovat a je dosud platným členem pedagogického týmu na UP v Olomouci a nadále spolupracuje i s dalšími pracovišti učitelských a pedagogických fakult.

Jeho domovské pracoviště připravilo k jeho 60. narozeninám přehled jeho bohaté vědecké i učitelské činnosti s neúplnou bibliografií jeho publikační činnosti. Zájemci se s ní mohou seznámit ve Sborníku Acta universitatis

Palackianae Olomucensis, facultas paedagogica XII, 1991, studia paedagogica 1.

Jubilant je pln zájmu o dění, nejen pedagogické, ale hlavní jeho pomoc je zaměřena na generaci mladou, její další kvalifikační přípravu a podporu jejich tvůrčí aktivity.

My, jeho přátelé, mu přejeme do dalších let dosavadní energii a radost z aktivity ve prospěch budoucnosti.

Vladimír Krejčí

Erratum

Oprava se týká článku Chruďoše Vorlíčka Ke školské terminologii (číslo 3/97). Citujeme z dopisu autora, kterým redakci na chyby upozornil:

„Na s. 93, 7. řádek shora a na s. 94, 13. řádek shora má být správný tvar *málotřídní škola*. Práce K. Tupého na s. 94, 3. ř. zdola se nazývá: K didaktickým problémům *málotřídních škol*.“

Autor připojil i vysvětlení: „Smyslem poznámky je právě skutečnost, že tvar *malotřídní* je nesprávný. Nejde o to, že třídy jsou malé, ale že na dané škole je tříd *málo*, tj. jedna, dvě, popř. tři. Proto se také pojednává o školách s menším počtem tříd. Tříd je méně než ročníků. Pojem a termín *málotřídní škola* osvětluje také Ladislav Hintnaus ve stati *Modernizace a individualizace vyučování na málotřídní škole*, Pedagogická orientace 1993, č. 8–9, s. 43–48.“

Omlouváme se autorovi i čtenářům.